

Heidi Kurvinen

Toimittajanaiset 1960- ja 1970-lukujen Suomessa: mahdollisuudet epätasa-arvoisuuden säröttäjinä?

Abstrakti

Artikkelissani esitän, että miesenemmistöisiä työyhteisöjä tarkasteltaessa on otettava huomioon myös ne mahdollisuudet, joita niissä työskentely naisille tarjoaa. Lähtökohtanani ovat organisaatiotutkimuksen piirissä tehdyt tulokset naisista miesenemmistöisissä ammateissa, joita vasten tarkastelen mahdollisuus-näkökulmaan liittyviä rajoituksia ja mahdollisuuksia. Teoreettisena lähestymistapana käytän käsitettä *degendering*, jolla tarkoitan kaksinapaisen sukupuolijaon ylittämistä. Artikkelin tapausesimerkkinä ovat suomalaiset 1960- ja 1970-lukujen toimittajat.

Johdanto

Liike-elämän palvelukseen tuleva nainen saa tottua yleiseen järjestykseen ja määrättyissä tilanteissa havaita, että häntä kohdellaan täysin samoin kuin hänen miespuolisia työtovereitaan. [...] Nainen on työpaikallaan ennen kaikkea työntekijä eikä nainen. Ellei hän hyväksy tätä, ei hän sovi työpaikkaansa. Hänen on osattava alistua samalla tavoin kuin hänen miestovereittensakin. Hän ei edes samantarvoiselta miestoveriltaan voi vaatia yksityiselämässään noudatettavien etikettimääräysten sovelluttamista. (Hyvän käytöksen opas 1962, 104.)

Käytösoppaan sitaatti kuvastaa hyvin 1960-luvun alun suomalaisen työelämän miesvaltaisuutta ja miestapaisuutta: työelämässä naisten oli opittava miesten tavoille. Vaikka naiset olivat toisen maailmansodan vuosina korvanneet rintamalla joutuneiden miesten työvoiman, osa naisista palasi kodin piiriin sotaa seuranneina vuosina. (Esim. Hytönen &

Koskinen-Koivisto 2011, 10; Rantalaiho 1997, 26.) Vielä 1960-luvun alussakin naisten työsäkäynti oli harvinaista. Vaikka Suomeen ei missään vaiheessa muodostunut angloamerikkalaisten maiden tapaista kotiäiti-instituutiota, kotiäitiys oli edelleen tavanomainen vaihtoehto etenkin pienten lasten äideille. Kotiäitiyttä alettiin kuitenkin tarkastella aiempaa kriittisemmin 1960-luvun puolivälissä alkaneen sukupuoliroolikeskustelun myötä (esim. Kurvinen 2013, 199–203; Saarenmaa 2010, 226–227; Silius 1992, 172), ja viimeistään 1970-luvulla suomalaiset naiset tulivat kaupunkimaisen ansiotyön piiriin jäädäkseen. (Julkunen 2010, 89–93; Kolehmainen 1999, 63.) Vuonna 1972 säädetyn päivähoitolain ja vuonna 1976 voimaan tulleen puolisoiden erillisverotuksen ansiosta valtaosa naisista myös työskenteli kokopäiväisesti. (Bergholm 2011, 33; Bergman 2002, 138; Pylkkänen 2012, 64.)

Tässä artikkelissa tarkastelun kohteena on toimittajien ammattikunta, jonka sukupuoli-jakauman kehitys kuvastaa osuvasti 1960- ja 1970-lukujen suomalaisessa työelämässä tapahtunutta murrosta. Vielä 1960-luvun alussa enemmistö toimittajista oli miehiä, mutta naisten määrä lähti ammatissa nousuun vuosikymmenen lopulla. Kansainvälisesti vertailtuna Suomessa oli 1970-luvun alussa suhteellisesti enemmän toimittajanaisia kuin missään muualla läntisessä maailmassa. (Kurvinen 2013, 387–389.) Artikkelin keskiössä ovat toimitukset, joissa työskenteli sekä naisia että miehiä. Tarkastelu keskittyykin sanomalehtien ja radion sekä television uutistoimituksiin, kun taas esimerkiksi naistenlehtien toimitukset jäivät käsittelyn ulkopuolelle. Koska kerätyssä aineistossa eri medioissa työskennelleiden naisten kokemukset eivät poikenneet ratkaisevasti toisistaan (Kurvinen 2013, 446–447), en tee tekstissä eroa sähköisen ja printtimedian välille, vaan tarkastelen ammattikuntaa kokonaisuutena. Kysyn, miten ammattikunnan sukupuolijakauman tasautuminen vaikutti naisten mahdollisuuksiin työskennellä toimittajina. Tämän jälkeen analysoin, miten naiset kokivat ammatin sukupuoleen sidotut käytännöt. Tarkastelen näitä kysymyksiä tasa-arvon näkökulmasta.

Joanne Martinin (2011, 214–215) mukaan tasa-arvo on implisiittisesti tai eksplisiittisesti läsnä lähes kaikessa sukupuolta käsittelevässä tutkimuksessa. Tasa-arvon tarkastelu määrällisin kriteerein on kuitenkin alettu kokea ongelmaksi, ja tutkimuksissa on siirrytty tarkastelemaan sukupuolittumista prosessina. Sukupuoli nähdään tällöin toimintana, jota toistetaan koko ajan vaihtuvissa vuorovaikutussuhteissa. Huomion kiinnittäminen toistotekeihin ei tarkoita kuitenkaan epätasa-arvoisuutta tuottavien rakenteiden hylkäämistä. Sukupuolen tuottamisen katsotaan nimittäin tapahtuvan niiden mahdollisuuksien raameissa, joita määrittävät tiettyssä historiallisessa ajassa ja paikassa vallitsevat sukupuolittuneet rakenteet ja sukupuolten kahtiajakoa tuottavat symbolit. (Esim. Kvande 2003, 21, 34–37.)

Tässä artikkelissa on kyse työelämän sukupuolittumisesta tai oikeammin tarkastelutavan vinouttamisesta. Teoreettisena lähestymistapana käytän Judith Lorberin käsitettä *degendering*, jolla hän tarkoittaa kaksinaipaisen sukupuolijaon ylittämistä. Sukupuoli on Lorberin ajattelussa instituutio,¹ joka vaikuttaa kaikkeen siihen, mitä me teemme esimerkiksi työelämässä. Lorberin (2005, 7, 16–17, 164) mukaan tasa-arvon saavuttaminen edellyttää koko instituution kyseenalaistamista, sukupuolten kahtiajakoa tuottavan ajattelutavan murttamista. Lorberin ajattelu näkyy tässä artikkelissa pyrkimyksenä ylittää kaksinaipainen jako tutkimusaineiston tarkastelussa. Sen sijaan, että tarkastelisin naisten tuloa miesenemmistöiselle alalle ongelmana, kiinnitän huomiota myös niihin mahdollisuuksiin, joita ammattiala naisille tarjosi. Lisäksi korostan historiallisen kontekstin merkitystä selitettäessä naisten tekemiä valintoja ja heidän kokemuksiaan työelämästä (Greene ym. 2002, 268).

Yksi feministisen työelämän tutkimuksen nykyisistä haasteista on tasa-arvonäkökulman ja postmodernin sukupuolikäsityksen välinen ristiriita. Yhtäältä tasa-arvon tarkastelu edellyttää viittaamista konkreettisiin naisiin ja miehiin, toisaalta postmoderni lähestymistapa kiinnittää huomiota sukupuoleen ja problematisoi naisen ja miehen kategorioita (Mills 2002, 294–295). Ristiriita näkyy myös tässä artikkelissa. Aluksi tarkastelen toimittajakunnassa tapahtunutta sukupuolirakenteen muutosta ja sen vaikutuksia naistoimittajien työskentelymahdollisuuksiin. Tämän jälkeen otan etäisyyttä suoraviivaiseen tasa-arvonäkökulmaan ja siirryn analysoimaan toimittajanaisten kokemuksia ammatissa työskentelystä. Mediatutkija Gertrude Robinsonia (2008, 88) mukaillen ajattelen kokemusten olevan välittäjiä, jotka yhdistävät rakenteiden ja toimijoiden tasot analysoitaessa toimittajuuden sukupuolittuneisuutta.

Artikkelin pääasiallisena lähdeaineistona on muistitieto,² jota täydennän aikalaisteksteillä ja arkistolähteillä. Artikkelin

pohjana olevat haastattelut olen toteuttanut kahdessa erässä vuosina 2009–2011 (37 haastattelua) ja 2014 (49 haastattelua). Haastatteluaineiston lisäksi käytän kirjoitettuja muistelutekstejä (36 kirjoitusta), jotka olen kerännyt kirjoituskutsulla vuonna 2008. Tässä artikkelissa käytän aineistosta ainoastaan 1960- ja 1970-luvuilla työskennelleiden naisten haastatteluja ja kirjoituksia (43 haastattelua ja 19 kirjoitusta). Koko aineisto sisältää myös myöhemminä vuosikymmeninä työskennelleiden toimittajanaisten sekä 1960- ja 1970-luvuilla työskennelleiden toimittajamiesten kokemuksia. Aikalaisteksteillä tarkoitan 1960- ja 1970-lukujen mediatekstejä, jotka olen kerännyt niin aikakaus- ja sanomalehdistä kuin toimittajien ammattilehdistäkin. Tekstiaineisto koostuu sekä toimittajien henkilöhaastatteluista että ammattia käsittelevistä kirjoituksista. Arkistoaineiston merkitys on tässä artikkelissa vähäinen, ja käytän sitä ainoastaan historiallisen kehityksen todentamiseen.

Tarkastelen muistitietoa ja aikalaistekstejä narratiiveina, jotka tuottavat käsityksiä sukupuolesta (Gherardi 2011, 38). Näkemykseni mukaan muistitieto on paitsi muisteluhetken värittämää, myös sidoksissa muisteltavan aikakauden historialliseen kontekstiin. Näin ollen muistitiedon kautta on mahdollista päästä kiinni niihin samoihin uskomus- ja arvojärjestelmiin, jotka ovat paikannettavissa aikalaisteksteistä. Ristiinlukemalla sekä menneisyydessä että nykyisyydessä tuotettuja lähteitä onkin mahdollista tarttua aiempaa monisyisemmin myös niihin arvoihin ja normeihin, jotka vaikuttivat toimittajina työskentelevien naisten kokemuksiin ammatistaan 1960- ja 1970-lukujen Suomessa. (Kurvinen 2013, 39–46; myös James 2007, 223; Kortelainen 2008, 37–40.) Nykyhetkessä tapahtunut muistelu tuo esiin lisäksi sellaisia sukupuolen toistamisen tapoja, jotka omana aikanaan ovat tapahtuneet tiedostamattomasti (sukupuolen toistamisen tietoisuudesta, ks. Martin 2006, 254–257).

Miesenemmistöisten rakenteiden pysyvyys

Naistoimittajien määrä alkoi kasvaa Suomessa 1960-luvun lopulla, jolloin toimittajatarve kasvoi monien eri tekijöiden yhteisvaikutuksen seurauksena (Kurvinen 2013, 59–60). Samanaikaisesti suomalainen työelämä naisistui laajemminkin, mutta naisten siirtyminen palkkatyöhön ei haastanut työelämän sukupuolittuneita rakenteita. Yksi suomalaista työelämää leimanneista tekijöistä oli työnjaon voimakas eriytyminen (esim. Komiteanmietintö 1970:A 8, 40–41; Sukupuoleen kohdistuva syrjintä työmarkkinoilla 1975, 48–49), jota pidetään Suomessa yhä edelleen keskeisenä työelämän tasa-arvo-ongelmana (esim. Rantalaiho 1997, 19; Julkunen 2009, 66, 69–70; Julkunen 2010, 130–139). Epätasa-arvoisuus näkyi 1960- ja 1970-lukujen toimittajakunnassa niin rakenteellisella kuin symbolisellakin tasolla.

Etenkin 1960-luvun alussa naistoimittajat nähtiin vielä poikkeuksena toimittajan normista, mikä näkyi erontekona nais- ja miestapaisen journalismin välillä (journalismin sukupuolittuneisuudesta, ks. Ruoho & Torkkola 2010, 7–12, 129–138). Eronteko konkretisoitui mediakentän sukupuolittamisena miesenemmistöiseen sanomalehdistöön ja naisille luonteenomaiseksi nähtyyn aikakauslehdistöön. Jakoa toistettiin esimerkiksi Yhteiskunnallisen Korkeakoulun ja myöhemmän Tampereen yliopiston oppiainekuvauksissa, joissa toimittajatutkintoa opiskelevien työllistymismahdollisuuksia pidettiin hyvänä, mutta sanomalehdistön kohdalla tämän muistutettiin koskevan lähinnä miestoimittajia.³ Eronteko näkyi myös käytännön toimintustyön jakautumisena naisten ja miesten medioihin. Vasta kehittymässä olleet talous- ja politiikan toimitukset täyttyivät niin sanomalehdissä kuin sähköisten medioiden uutistoimituksissakin pääsääntöisesti miestoimittajista, kun taas naiset työskentelivät kotimaan tapahtumiin keskittyneinä uutistoimittajina sekä kulttuurin tai muiden kevyempinä näh-

tyjen ”hömppäiheidän” toimittajina (esim. haastattelut 2, 23 ja 29, naisia; H2, H12, H15 ja H31, naisia). Mediahierarkiassa matalammalle arvostetussa aikakauslehdissä naisilla oli erityisen vahva jalansija (esim. haastattelut 12, 18 ja 21, naisia), joskin he työskentelivät todennäköisemmin naisille suunnatuissa lehdissä kuin yleisaikakauslehdissä. (Kurvinen 2013, 66, 337–338.)

Symbolisella tasolla tapahtunut sukupuolittaminen heijastui myös rakenteisiin. Suomessa luovuttiin naisten ja miesten erillisistä palkkataulukoista vasta vuonna 1963, jolloin kansainvälisen työjärjestön (ILO) laatima samapalkkaisuussopimus ratifioitiin. (Esim. Määttä 2008; Kurvinen 2013, 246.) Palkkataulukkojen yhtenäistäminen ei kuitenkaan poistanut palkkaeroja. Aikakauslehdentoimittajien keskuudessa tehdyt palkkatutkimukset osoittivat 1960-luvulla naisten jääneen palkkauksessa jälkeen mieskollegoistaan⁴. Sanomalehdentoimittajien sekä radio- ja televisiotoimittajien keskuudessa palkkaeroihin alettiin havahtua 1970-luvulla⁵. Kun verrataan toimittajia muihin ammattiryhmiin, sukupuolten välinen palkkaero osoittautuu kuitenkin tavanomaista kapeammaksi (Kurvinen 2013, 267–268).

Myös uralla etenemisen mahdollisuudet olivat toimittajanaisilla rajalliset. Toimitushierarkian kehittyminen avasi toimitussihteerin tehtävät naisille 1960-luvulla, mutta päätoimittajina, uutispäällikköinä tai toimituspäällikköinä naisia oli 1970-luvullakin vain muutamia (esim. haastattelut 12 ja 18, naisia; H2, nainen). Valtaosa heistä työskenteli aikakauslehdissä tai pienissä paikallislehdissä. Poikkeuksen muodostivat esimerkiksi *Åbo Underrättelserin* vastaavana päätoimittajana vuosina 1971–1977 työskennellyt Margareta Torvalds sekä *Ilta-Sanomien* toisena päätoimittajana vuosina 1970–1973 työskennellyt Maija-Liisa Heini⁶.

Vaikka sukupuolten eronteko säilyi selkeänä niin palkkauksessa, uralla etenemisessä kuin ammatillisessa kulttuurissa (Kurvinen 2013, 441–447), toimittajakunnassa alettiin

korostaa ammatin tasa-arvoisuutta 1970-luvun alussa. Tasa-arvoisuuden retoriikka pohjasi toimittajanaisten lukumäärään, jonka korostettiin olevan suhteellisesti tarkasteltuna korkeampi kuin missään muussa länsimaassa.⁷ Ammattikunnassa näkyikin entistä selvemmin siirtyminen suomalaiselle yhteiskunnalle leimalliseksi nähtyyn sukupuolittoman sukupuolen ajattelumalliin. Siinä sukupuolesta vaikeneminen kiertyy sukupuolten neutraaliutta korostavaan retoriikkaan, jolloin sukupuolittuneet rakenteet, prosessit ja kulttuurit otetaan itsestään selvinä. (Esim. Ronkainen 2001, 45–46, 54–55; Lahelma 2012, 1–3.) Työelämässä tämä tarkoittaa myös sitä, että sukupuoli ymmärretään yksityiseksi asiaksi, jolla ei ole merkitystä työyhteisöissä. Tällöin katsotaan, että on yksilöstä itsestään kiinni, saako hän samaa palkkaa tai eteneekö urallaan. (Ylöstalo 2012, 272–273.)

Yksilön roolia korostava ajattelutapa näkyi erityisesti toimittajanaisten asemaa pohjittuneissa aika-aieteksteissä⁸. Muistitiedossa korostui kuitenkin ajatus siitä, että sukupuoli ei näkynyt toimituksissa millään tavoin. Ammatti koettiin sellaiseksi, että se takasi lähtökohtaisesti naisille ja miehille saman palkan ja yhtäläiset työtehtävät (esim. haastattelut 1, 2, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 29, 35 ja 36, naisia; H17, nainen). Uralla etenemisen kohdalla naisten miehiä heikompi asema tiedostettiin, vaikka selitystä ei yksioikoisesti haettukaan rakenteellisista tekijöistä. Televisiossa uransa tehnyt toimittajanaisten pohti seuraavasti:

Sillon alkuvuosikymmeninä se oli niin miesvaltaista. Ja tavallaan, niin kun päälliköt esimerkiksi aika pitkälle oli miehiä. Mutta sitäkin on vaikeaa sanoa, kun ei tiedä hakijalutellon, ett johtuko se siitä, että esimerkiksi naiset, jotka oli tullu toimittajiks, halus pösyä toimittajina. [...] Must on vaikeaa sanoa, ett onko valinta kohdistunut ei-naiseen. Vai onko valinta kohdistunut vaan, kun hakijoit on seulottu ja nähty, ett kuka niist on paras. Ja naisia on ollu vähemmän. (Haastattelu 7, nainen)

Kokemukset tulevat ymmärrettäväksi Judith Lorberin tekemän huomion pohjalta. Lorberin (2005, 154) mukaan naisten ja miesten välisen tasa-arvon retoriikka muuttuu eriarvoisuutta ylläpitäväksi mekanismiksi estäessään sukupuolen näkemisen. Myös suomalaisten toimittajanaisten kokemuksissa ammatti oli 1960- ja 1970-luvuilla niin tasa-arvoinen, ettei sukupuolten välisen tasa-arvon tavoittelulla ollut merkitystä.

Työura naisten valintana

Catherine Hakimin (1999, 2000) 1990-luvulla muotoileman preferenssi-teorian mukaan naiset jakautuvat kolmeen ryhmään: kotikeskeisiin, työn merkitystä painottaviin ja näiden roolien välillä tasapainotteleviin. Naisten henkilökohtaiset toiveet selittävät Hakimin mukaan esimerkiksi sitä, miksi kaikki naiset eivät siirry työelämään, vaikka työssäkäyntiä rajoittavat tekijät poistuisivat. Hakimiin nojanneet Grainne Collins ja James Wickham (2004, 27–28) ovat puolestaan osoittaneet irlantilaisten naisten pysyneen työelämässä, vaikka katolisen kirkon syntyvyyspolitiikka on korostanut kotiäitiyttä ja puutteelliset lastenhoitopalvelut ovat vaikeuttaneet naisten työssäkäyntiä.

Naisten erilaiset preferenssit näkyivät 1960- ja 1970-lukujen Suomessa kiivaana keskusteluna kotiäitiyden ja palkkatyöäitiyden välillä. Vaikka naisten työssäkäyntiä helpottaneet uudistukset, kuten päivähoitolaki, saivat yhä useamman suomalaisen naisen siirtymään työelämään, osa naisista piti kiinni kotiäitiyden ihanteesta. (Esim. Rantalaiho 1994, 14, 20–21; Koskela 2014, 71–75.) Tästä johtuen Hakimin teoria näyttää sopivan hyvin juuri kyseisten vuosikymmenten tarkasteluun. Teoriaa on kuitenkin kritisoitu voimakkaasti. Kriitikoiden mukaan preferenssien korostaminen jättää huomiotta ne sukupuolistuneet rakenteet ja käytännöt, jotka rajavat naisten tosiasiallisia mahdollisuuksia tehdä valintoja äitiyden ja työssäkäynnin välillä. (Esim. Halrynjo & Lyng 2009, 322; Närvi 2014,

49–52; Charles & James 2003, 239–240.) Ian Procter ja Maureen Padfield (1999, 159; myös Collins & Wickham 2004, 43) ovat esimerkiksi muistuttaneet, että yksilöiden toimijuuteen vaikuttavat aina myös ne ympäristötekijät ja muuttuvat olosuhteet, joissa he tekevät päätöksiä. Collins ja Wickham (2004, 41; myös Charles & James 2003, 254–255) ovat puolestaan korostaneet preferenssien mahdollista muuttumista ajan kuluessa.

Tulkinta toimittajanaisten ammatillisesta suuntautuneisuudesta sopii etenkin 1960-luvun Suomeen. Tuolloin toimittajan ammatti oli vielä matalalle arvostettu ala, ja toimittajia pidettiin usein erikoislaatusina ihmisinä. Ammatilliseen kuvaan kuuluivat runsas alkoholinkäyttö ja boheemius. Ammattia ei pidetty etenkään naisille sopivana (esim. haastattelut 2 ja 36, naisia; H9, nainen), ja tätä taustaa vasten toimittajanaisten ammatinvalinta näyttäytyy tietoisena toisin tekemisenä. Vaikka osa naisista päätyi alalle sattumalta tai opettajien ja vanhempien kannustuksesta (esim. haastattelut 6, 23 ja 36, naisia; H9 ja H44, naisia), toiset valitsivat tietoisesti alan, jossa he välttyivät perinteisesti naisille sopivina nähdyltä tehtäviltä kuten opettajan tai konttoristin töiltä (esim. kirjoitus 1, nainen; H12, H15 ja H40, naisia). Lisäksi naisia kiinnosti työn vaihteleva luonne:

En tiedä, mistä ammatin keksin, mutta lähtökohta oli se, että työ joka antaa henkistä ja fyysistä liikkumatilaa ja joka ei ole sidottu jonkun kirjoituspöydän ääreen yhdeksästä neljään. Ajattelin, että kuolen siihen, vaikka ei tarvitsisi mitään tehdäkään. (Haastattelu 1, nainen)

Usein naiset myös vastustivat vanhempiansa ammatinvalinnassaan (kirjoitus 28, nainen; haastattelu 2, nainen; H2, H9 ja H46, naisia). Edelleen ammattiala saattoi tarjota toisessa ammatissa aloittaneille naisille mahdollisuuden paeta naisennemistöisten ammattien liian kapeaksi koettuja toimintamalleja (kirjoitus 1, nainen; haastattelu 30, nainen; H39, nainen).

Suomalaisilla työmarkkinoilla ammattikunta olikin poikkeus niin 1960- kuin 1970-luvulla, sillä valtaosa naisista työskenteli naisennemistöisillä aloilla (Komiteanmietintö 1970:A 8, 40–41). Tämä näkyi myös *Anna*-lehdessä vuonna 1966 julkaistussa lukiolais-tyttöjen ammatinvalintaa käsitelleessä artikkelissa. Vaikka artikkelin lopussa mainittiin toimitustyö, pääpaino oli perinteisesti naisellisina nähtyjen ammattialojen, kuten konsulentin ja matkailuhenkilökunnan, esittelyssä. Artikkelissa viitattiin myös pelätyn ylioppilastulvan johdosta kehitettyihin uusiin ammattialoihin, joista ylioppilastyöille sopivat sihteerin, kanslistin, tulkin, kielenkääntäjän ja laborantin tehtävät.⁹

Työmarkkinoiden sukupuolenmukainen eriytyminen selittää sitä, miksi toimittajanaisten ja -miesten yhtäläiset työtehtävät nousivat muistitiedossa korostetusti esiin ammatin tasa-arvoisuuden osoittajina.

Ei sanomalehdessä tuohon aikaan voinut oikein kuvitella olevansa naistoimittaja, koska joka paikkaan joutui siinä missä mieskin, että savotalle ja vyötäröä myöten kinokseen. Se oli tasapuolista ja oikeudenmukaista, ei ketään syrjitty sukupuolen perusteella. (Haastattelu 1, nainen)

Sanomalehdentoimittajana työskennellyt nainen kuvasi tehtäväjakoa seuraavasti:

Minut pantiin silloin [...] tekemään niinkö jostakin metsäpolitiikasta juttua, josta mä en tienny yhtään mittään. Ei siihen miestä pantu. (Haastattelu 11, nainen)

Tasaveroisuus ulottui toimitusten ilmapiiriin, jota kuvattiin rehdiksi ja reippaaksi (esim. haastattelut 1, 13, 14 ja 34, naisia; H15, H31 ja H44, naisia). Samanaikaisesti toimittajanaiset kuitenkin ottivat etäisyyttä sukupuoleensa korostamalla sitä, kuinka miesten kanssa oli helpompi työskennellä kuin naisten. Sanomalehtitoimittajana uransa tehnyt haastateltava esimerkiksi kuvasi kesätyökemusten 1960-luvun lopun naisennemistöisissä työpaikoissa vaikuttaneen toimittajan-

uran valintaan. Yhtenä syynä miesennemistöiselle alalle hakeutumiseen oli halu välttää naisennemistöisten työpaikkojen kyräilevää ilmapiiriä (H12, nainen).

Mahdollisuudet toteutuivat myös toimistusten ulkopuolella, sillä toimittajina naiset saattoivat niin 1960- kuin 1970-luvulla toimia julkisen elämän piirissä laajemmin kuin siihen aikaan oli tavallista. Tämä näkyi esimerkiksi työpäivän jälkeisissä ravintolailloissa. Vuonna 1969 suomalaisista naisista 36 prosenttia oli edelleen täysin raittiita, vaikka keskioluen vapautuminen oli lisännyt naisten alkoholinkulutusta. (Mäkelä 1970a, 130, 134; Mäkelä 1970b, 249.) Muistitiedossa toimittajanaiset käyttivät kuitenkin alkoholia miesten tavoin (esim. haastattelut 2, 19, 20, 21, 23, 24 ja 36, naisia). Vaikka juominen oli kaupunkilaisnaisten keskuudessa maaseudun naisia tavanomaisempaa, toimittajanaisten toistuvat kertomukset työpäivän jälkeisistä illanvietoista eivät selity yksinomaan juomatottumusten maantieteellisillä eroilla. Klaus Mäkelän (1970b, 249–250) mukaan naisten alkoholinkulutus oli vuonna 1969 edelleen niin vähäistä, ettei siitä aiheutunut esimerkiksi merkittäviä sosiaalisia tai terveydellisiä ongelmia. Ero toimittajanaisten ja muiden suomalaisnaisten välillä korostuu, kun alkoholinkulutuksen ohella otetaan huomioon ravintolakäynnit. Juha Partasen (1969, 10, 74) mukaan yli 70 prosenttia suomalaisista naisista kävi vuonna 1968 ravintolassa harvemmin kuin kerran vuodessa tai ei ollut koskaan käynyt ravintolassa. Toimittajanaisten kertomuksissa illanvietot sijoittuivat kuitenkin yleensä oman paikkakunnan toimittajien kantapaikkaan tai johonkin muuhun anniskeluravintolaan (esim. haastattelut 2, 19, 20, 21, 23, 24 ja 36, naisia).

Haastattelijoina naiset puolestaan kohetasivat talouden ja politiikan huippunimiä (esim. haastattelut 19, 24 ja 33, naisia). Yhteiskunnallisen eliitin miesennemistöisyys näkyi usein toimittajanaisten kyseenalaistamisena, työttölynä tai suoranaisena häirintä, ja ammatissa toimiminen edellytti naisilta kykyä

pitää puolensa (esim. haastattelut 7, 8, 12, 15, 23 ja 35, naisia; kirjoitus 34, nainen; H15, nainen). Haastattelutilanteissa naiset joutuivatkin toistuvasti tekemään paitsi sukupuoltaan myös toimittajuutta (vrt. Danielsson 2012, 36). Sen sijaan muistelukerronnassa sankareina olivat nimenomaan toimittajanaiset, jotka kukistivat asemaansa väärinkäyttäneet miehet. Aikakauslehtitoimittajana työskennellyt haastateltava kuvasi kokemuksiaan seuraavasti:

Mull oli sellanen jakkupuku, missä oli tällainen v-aukko. [...] Ja nyt se tuijotti se. Ett se oli tämmönen musiikkimies. Niin se tuijotti mua koko aika ja nyt yht'äkkiä se työnsä kätensä mun kaula-aukosta sisään. Mä toin sen käden vaan pois ja länttäsin tohon ja mä sainoin, että "Jatketaan". (Haastattelu 23, nainen)

Toimittajanaisia objektiivoina käytös oli tavanomaista myös toimituksissa, mutta seksuaalisävytteisen kielenkäytön esitettiin olevan ajan tapa (esim. haastattelut 7 ja 12, naisia; H18 ja H21, naisia). Vaikka osa naisista koki toimitusten muutenkin ronskin puhekulttuurin edellyttäneen heiltä opettelua, (haastattelu 30, nainen; H46, nainen) toiset kokivat sen mahdollisuutena. Toimituksissa nainen saattoi olla lähes yhtä suorasanainen kuin mieskollegansa (esim. haastattelut 1 ja 30, naisia):

Kyllähän jossakin X:n kaltaisessa yhteisössä, joka oli miesvaltainen ja aika ronski ja rankkakin, jos siellä olisi ollut naisena oikein herkkähipiäinen ja loukkaantumaan niin muuta ei olisi ehtinyt tekemäänkään kuin loukkaantua. Vaikka siellä sanottiin suoraan, niin siellä ei ollut koskaan mitään selkään puukottamista. Sanottiin suoraan ja käytettiin kirosanoja, mutta se oli sitten siinä. (Haastattelu 1, nainen)

Aineistossa toistuivat myös kertomukset toimittajanaisista, jotka pistivät mieskollegansa tarvittaessa ojennukseen (esim. haastattelut 14, 16, 18 ja 30, naisia; kirjoitus 36, nainen).

Niin muistitiedossa kuin aikalaisteksteissäkin naiset näyttäytyivät voimakkaan työ-

orientoituneina. Kokemuksissa toistui ajatus ammatista työnä, joka vei mennessään. Perheellisten naisten kohdalla tämä tarkoitti usein sitä, että aviopuoliso, oma äiti tai palokattu apulainen antoi heille mahdollisuuden keskittyä työhönsä (esim. haastattelut 7 ja 23, naisia; H15 ja H46, naisia). Riittasisko Jukkala-Benisch kertoi *Me naiset* -lehden toimittajalle perhe-elämän ja työn suhteesta seuraavasti:

Omasta työstä toimittajana hän arvelee, että se antaisi suurenkin tyydytyksen jos olisi riittävästi aikaa keskittyä yhteen juttuun. Valitettavasti vain varsin oleellinen asia hänen ammatissaan on kiire. Mutta sellaisenaikin tuo työ tuo tyydytystä, se on kuitenkin luovaa työtä. Ja sellaista että se vie vapaa-ajastakin osan. Eikä siitä tulisi mitään ilman ymmärtäväästä aviomiestä, hän sanoo.¹⁰

Aineiston toimittajanaiset edustivatkin korostetusti uudenlaista ansioäidin ihannetta. Tässä suhteessa he poikkesivat ainakin jossain määrin aikansa muista naisista. Voidaan nimittäin perustellusti olettaa, että 1960-luvun puolivälistä lähtien tapahtunut neuvottelu uudesta sukupuolisopimuksesta ei käytännön asenteiden tasolla ollut muuttanut suomalaisten naisten rooleja yhtä nopeasti kuin siitä käyty keskustelu antaa ymmärtää (roolikeskustelun ja käytännön asenteiden muutoksesta Pohjoismaissa, ks. Liljeström 1966, 15).

Valintana yksi pojista

Työelämän tutkimuksen piirissä on tehty lukuisia tutkimuksia, joissa on analysoitu miesenemmistöisillä aloilla työskenteleviä naisia (esim. Gherardi & Poggio 2007; McLean ym. 1997; Melin 2008). Monissa tutkimuksissa miesenemmistöinen ala on nähty vieraana kulttuurina, jossa työskentely on edellyttänyt naisilta erityistä sopeutumista. Tutkimuksissa on pohdittu esimerkiksi nais-

ten omaksumia strategioita, joita he käyttävät sopeuttaakseen ammatillisen ideologian sa vallitsevan työskentely-ympäristön heille tarjoamiin toimintamahdollisuuksiin (esim. Bird & Rhoton 2011, 247–257). Naisia on näin ollen tarkasteltu yleensä altavastajina, joilta työskentely miesenemmistöisissä yhteisöissä edellyttää jatkuvaa neuvottelua vallitsevien käytäntöjen kanssa.

Tutkijat ovat erottaneet naisten käyttäytymisestä erilaisia strategioita, jotka näyttävät eri aikoihin ja työyhteisöihin sijoittuvissa tutkimuksissa hämmästyttävän samankaltaisilta. Yksi tapa on ollut jaotella naiset valitsemansa strategian mukaan joko yhdeksi pojista tai yhdeksi tytöistä. (Ks. esim. McLean ym. 1997, 152–153.) Jälkimmäisen strategian valitsevat naiset pitävät kiinni feminiinisyydestään, mikä tarkoittaa työelämässä usein sitä, että heidät eristetään sukupuolensa mukaiselle paikalle. Toimittajan ammatin tapauksessa tällaisia pinkkejä ghettoja ovat olleet esimerkiksi naisille suunnatut palstat. Sen sijaan yksi pojista -strategian valinneet naiset omaksuvat maskuliinisina pidettyjä ominaisuuksia ja sopeuttavat toimintansa työyhteisössä vallitsevaan kulttuuriin. (Melin 2008, 219–220) Vaikka uusimmassa tutkimuksessa naisten kokemuksia miesenemmistöisellä alalla työskentelystä on tarkasteltu jo moninaisemmin, yksi pojista -malli nähdään usein edelleen keskeisenä strategiana, jonka avulla naiset tavoittelevat miesten kanssa tasaveroista kohtelua (esim. Kvande 1999, 310–326; Powell ym. 2009, 418–421).

Etenkin 1960-luvun alussa vielä selkeän miesenemmistöistä toimittajan ammattia on mahdollista vertailla esimerkiksi insinööreihin. Yhtymäkohtia ammattiryhmien väliltä löytyy niin ammattikuvan kuin ammatillisen kulttuurin maskuliinisuudesta. Myös amatissa työskentelevien naisten kokemukset ovat samankaltaisia. Naisinsinöörit esimerkiksi kokevat sukupuolen usein merkitykselliseksi ja korostavat epätasa-arvoisuudesta kertovien esimerkkien johtuvan pikemmin yksittäisistä ihmisistä kuin rakenteista.

(Jorgenson 2002, 352; Powell ym. 2009, 416, 421; Hatmaker 2013, 384–385.) Vastaavasti omassa aineistossani toistuivat näkemykset, joiden mukaan sukupuolella ei ollut ammatissa merkitystä. Esimerkit uralla etenemisen hankaluuksista tai palkkaeroista kiinnittyivät usein naisten omaan kyvyttömyyteen vaatia tasa-arvoista kohtelua (esim. haastattelut 1, 9, 10, 17, 20, 23, 33, 35 ja 36, naisia; kirjoitus 25, nainen; H21, nainen). Samanaikaisesti naiset kuvasivat toimineensa työyhteisöissään yhtä ronskisti kuin miehet, ja pitäneen toimittajuutta kutsumusammattina (esim. haastattelut 11, 16, 17, 33 ja 35, naisia; H17, nainen). Toisin sanoen heidän puheissaan ammattiin kytkeytyi ominaisuuksia, jotka perinteisesti on nähty maskuliinisina.

Ensi lukemalta aineistot näyttäisivät kertovan yksinomaan suomalaisten toimittajanaisten mukautumisesta vallinneeseen ammatilliseen kulttuuriin. Kokemusten lukeminen vastakarvaan paljastaa kuitenkin, ettei johtopäätöksiä voi tehdä näin yksioikoisesti. Kyse ei ollut ainoastaan mukautumisesta vaan myös ammatin naisille suomista mahdollisuuksista, jotka mitätöivät heidän kokemuksissaan naisten ja miesten eriarvoisen kohtelun. Hieman samankaltaisia päätelmiä on tehnyt australialaistutkija Amanda Sinclair (1998, 138–140; myös Powell ym. 2009, 420–421), jonka mukaan naisjohtajien tapa korostaa miesenemmistöisen yhteisön hyviä puolia saattaa johtua siitä, että he nauttivat miesten seurasta. Myös ruotsalaisia fysiikan opiskelijoita tutkineen Anna Danielssonin (2012, 37) otokseen kuului nainen, joka otti selkeää etäisyyttä naisopiskelijoihin kohdistetuista odotuksista. Vaikka kyseisen opiskelijan käytös ei sinällään haastanut fysiikan opiskelijoiden maskuliinista normia, naismaskuliiniseksi luokiteltavissa oleva käytös voi Danielssonin mukaan kyseenalaistaa ajatuksen siitä, että kaikki naiset haluaisivat käyttäytyä feminiinisesti. Edelleen Hanna Ylöstalo (2012, 267–268) on muistuttanut, että työpaikoilla omalle sukupuolelle ominaiseksi katsotun käyttäytymisen valinta on usein helpoin tie. Tästä

huolimatta on niitä naisia ja miehiä, jotka valitsevat toisin ja purkavat siten odotuksia siitä, mitä ”naiset ja miehet osaavat ja haluavat tehdä”.

Artikkelin keskiössä olevan aikakauden suomalaisnaisten moninaiset kokemukset vertautuvat Eeva Peltosen (1998, 225–229, 231) analysoimien taistolaisen opiskelijaliikkeen piirissä toimineiden naisten ja miesten haastatteluihin. Liikkeen sisällä naiset jakautuivat 1970-luvun alussa perinteistä naisen roolia edustaneisiin ”kiltteihin tyttöihin” ja aktiivisemmän roolin omaksuneisiin ”koviin ämmiin”. Jälkimmäiset kokivat sukupuolten välisen tasa-arvon jo saavutetun, mikä näkyi pyrkimyksenä häivyttää oma sukupuoli näkyvistä. Tästä johtuen naisellisuuden peittämisestä esimerkiksi välttämällä perinteisesti feminiinisinä nähtyjä piirteitä pukeutumisessa tuli suorastaan trendi taistolaisliikkeen keskuudessa.

Myös omassa aineistossani esiintyi jako ulkoasultaan naisellisiin ja ei-naisellisiin toimittajiin. Itsensä perinteisen naiselliseksi määritellyt toimittajanainen kuvasi kollegojensa suurta massaa seuraavasti:

Naistoimittajat, jotka on minunkin ikäpolvessa kulkenut tukka silmillä ja likaisissa vaatteissa, osoittavat etteivät välitä tämmöisistä asioista. [...] Nyt on varmasti kaikenlaisia toimittajia, mutta silloin minun aikanani, kun ammattikunta oli pääkaupunkiseudun ulkopuolella harvalukuinen, etenkin naisten osalta niin aika vähän oli niitä XX tyyppisiä, jotka olisivat olleet tarkkoja ilmiänsustaan. Ilmiselvästi älykkäitä, tietäviä ja hauskoja, mutta hyvin boheemisti eläneitä että koti varmasti kuin pommin jäljiltä ja heidän ulkoasukin, mutta heidän seurassaan viihtyi. (Haastattelu 1, nainen)

Eeva Peltosen (1998) tulkinta tarjoaa mielenkiintoisen vertailukohdan toimittajakunnalle myös toisesta näkökulmasta. Taistolaisen opiskelijaliikkeen tavoin toimittajakunnan lojaili omaa vertaisryhmää kohtaan on varsin suurta. Peittikö ammattikunnan kollektiivisen historian uusintaminen alleen naisten kokemukset eriarvoisesta kohtelusta? Muistitietoaaineisto ei tue tätä tulkintaa, sillä naismaskuliininen käytös tuntui joistakin haastatelluista luonnolliselta.

Mä en tiedä, kun minä en oo koskaan pitänyt niitä sukupuolirooleja oikein minään. En lapsesta lähtien. Niin mä en oo tämmösiä asioita ottanu mitenkään, niin kun noteerannu. [...] Että mie en oo ollu, roolittunu koskaan. (Haastattelu 13, nainen)

Toiset puolestaan kokivat, ettei heidän täytynyt peitellä feminiinisyyttään, ja 1960- ja 1970-lukujen suomalaisessa toimittajakunnassa työskenteli myös korostetun naisellisia naisia (esim. haastattelut 1, 2 ja 24, naisia; H9 ja H21, naisia). Kokemuksissa oli kuitenkin eroja, jotka selittyvät ainakin osittain työurien ajoittumisella. Pääkaupunkiseudulla 1970-luvulla työskennellyt sanomalehdentoimittaja näki ulkonäköön kohdistuneet odotukset vakuuttavuuden takeena:

Katottiin pitkään, jos oli huulipunaa ja oli hienosti pukeutunut. Naiseus ei ollut valttia, vähän katottiin, että onko toi toimittaja vai nainen. Hyvin asiallinen pukeutuminen, ei miehinen, mutta reipas ja rempseä. (Haastattelu 5, nainen)

Samanlaisia kokemuksia oli televisiossa työskennelleellä naisella. Sanomalehdentoimittajasta poiketen hän liitti ulkonäkövaateet kuitenkin ajan taistolaiseen ilmapiiriin, ei toimittajan ammattiin. (Haastattelu 24, nainen; vrt. H12, nainen.)

Kokonaisuutena toimitukset näyttäytyvät työyhteisöinä, joissa perinteisiä sukupuolistereotyyppioita oli 1960- ja 1970-lukujen Suomessa mahdollista rikkoa. Joanne Martinin (2011, 226–227) mukaan tällaiset yhteisöt tarjoavat turvapaikkoja ihmisille, jotka eivät tunne kuuluvansa perinteisiä sukupuolistereotyyppioita toistaviin työyhteisöihin. Judith Butlerin (2004) performatiivisuuden teoriaan nojaten Martin lisäksi esittää, että tämänkaltaisissa yhteisöissä sukupuolten

epätasa-arvoisuutta voidaan purkaa odottamattomilla tavoilla. Martinin varsin positiivisessa visiossa ei oteta kuitenkaan huomioon sitä, että vallitsevien odotusten hylkääminen ja uusien vuorovaikutusmuotojen neuvottelu synnyttää aina myös uusia epätasa-arvoisuutta ylläpitäviä rakenteita (Risman 1998, 153).

Kokemukset tasa-arvosta

Naisten todelliset mahdollisuudet työskennellä toimittajina 1960- ja 1970-lukujen Suomessa olivat heikommät kuin miesten, mutta muistelupuheessa ammatti näyttäytyi tasa-arvoisena ja sukupuolineutraalina. Ammatin tasa-arvoisuutta perusteltiin niin sanotulla mahdollisuuksien tasa-arvon kehityksellä. Toimittajina naiset olivat tasa-arvoisia, koska he tekivät miesten kanssa samaa työtä. Lisäksi toimittajanaisten lukumäärän kehityksestä 1960- ja 1970-lukujen taitteessa kummunnut tasa-arvoisuuden retoriikka heijastui myös nykypäivän muistelupuheeseen.

Rosabeth Moss Kanterin (1976, 240) 1970-luvulla muotoilema ajatus työntekijäkunnan sukupuolijakauman suhteista antaa välineitä tarkastella suomalaisten toimittajanaisten kokemuksia. Esimerkiksi vuonna 1970 Suomen Sanomalehtimiesten Liittoon kuuluneista toimittajista naisia oli 27 prosenttia, mikä tarkoittaa heidän suhteellisen osuutensa olleen niin suuri, että he pystyivät neuvottelemaan enemmistöryhmää edustaneiden mieskollegoiden kanssa. Tämä häivytti eriarvoisuuden kokemuksia. Organisaatioiden sukupuolittumisen yleisten lainalaisuuksien lisäksi selitystä voidaan hakea oman aikansa historiallisesta kontekstista. Muistitiedossa toistuneen ajattelun taustalla vaikutti 1960- ja 1970-lukujen tasa-arvo-käsitys, jossa tasa-arvoa tavoiteltiin vaatimalla naisille yhtäläisiä mahdollisuuksia miesten kanssa. Tämä ilmeni esimerkiksi lainsäädännössä, jossa sukupuolieron korostamista alettiin pitää haitallisena. Yhdenvertaisuus käsitettiin Suomessa perinteisestikin yhtä-

läisiksi mahdollisuuksiksi, mikä näkyi sukupuolten tasa-arvon oikeudellisessa vahvistamisessa 1960- ja 1970-luvuilla. Esimerkiksi syrjintäkiellon saaminen työsopimuslakiin (1970) osoittautui hankalaksi, koska ajatus yksilön oikeudesta syrjimättömyyteen ei ollut aiemmin kuulunut suomalaiseen yhdenvertaisuuskäsitykseen. (Pylkkänen 2012, 64–66; Vuoden 1970 työsopimuslaista myös Koskinen 1983.) Tasa-arvoisuus myös liitettiin 1970-luvun suomalaisessa tasa-arvopuheessa ennen kaikkea miehen normiin, kun taas eriarvoisuus tarkoitti naisten erilaisuutta. (Holli 2012, 92.)

Toisaalta suomalaisessa työelämässä korostettiin erityisesti 1960-luvulla vielä sukupuolineutraaliutta, jossa työntekijän normia edusti kuitenkin mies. Artikkelin aloittanut etikettiohje näkyi työelämään hakeutuneiden naisten pyrkimyksenä käyttäytyä miesten tavoin. Päätoimittaja Kirsti Lyytikäinen pohti vuonna 1965 *Anna*-lehden pääkirjoituksessa seuraavasti:

*Naisetkin kilpailevat [työpaikoilla] miesten kanssa kaiken maailman vitsien kertomisessa, etteivät vain vaikuttaisi tekopyhiltä. Vain ani harva – tuskin kukaan – uskaltaa sanoa, että minä en näistä jutuista pidä. [...] Sääliksi käy niitä tyttäriä, jotka ensimmäisessä työpaikassaan joutuvat tunkkaisen kielenkäytön piiriin.*¹¹

Lyytikäisen näkemyksessä työelämän ronski kielenkäyttö ei ollut naisille luonteenomaisista, mutta toimittajien muistitiedossa esiintyi myös päinvastaisia kokemuksia. Kyse ei ollut 1960-luvulla kuitenkaan vielä androgyynistä käyttäytymistä, jota on pidetty tavanomaisena nimenomaan pohjoismaisille työyhteisöille. (Rantalaiho 1997, 21.) Sen sijaan, että työntekijät olisivat käyttäytyneet tavoilla, joita ei voi liittää suoraan jompaankumpaan sukupuoleen (Martin 2011, 225), ammatillinen kulttuuri kiinnittyi perinteisesti maskuliinisina nähtyihin toimintamalleihin. (Kurvinen 2013, 231–232.) Vaikka toimittajanaiset joutuivat omaksumaan miesenemmistöisten toi-

mitusten käyttäytymissäännöt, he saattoivat myös liikkua feminiinisen ja naismaskuliinisen käytöksen välillä. Pienessä pohjoissuomalaisessa sanomalehdessä työskennellyt nainen kertoi yhtäältä toimitusten ronskin ilmapiirin sopineen hänelle. Toisaalta hän määritteli itsensä syntymäturhamaiseksi esteetikoksi, joka kollegojen mukaan ei tullut koskaan töihin niin, ettei olisi miettinyt, että ”laukku ja vaatteet olisivat sopineet toisiinsa, tukka pestynä ja siistit vaatteet” (haastattelu 1, nainen).

Anne-marie Greene, Peter Ackers, ja John Black (2002, 282) muistuttavat, että työelämän tasa-arvoa tarkasteltaessa tulisi ottaa huomioon yksittäisten työyhteisöjen historiallinen ja työpaikkakohtainen konteksti. Heidän tutkimissaan lukkofirmoissa johtoportaan pyrkimykset vähentää sukupuolten välistä työnjakoa eivät tuottaneet tulosta, koska naiset eivät kokeneet vakiintuneiden rajojen ylittämistä mielekkääksi. Vastaavasti toimittajan ammatti antoi etenkin 1960-luvun, mutta osin myös 1970-luvun Suomessa toimittajanaisten mahdollisuuden naismaskuliiniseen käytökseen, jota he eivät kokeneet ongelmaksi. Toimittajanaisten kokemuksista puuttuva sukupuoli ei tarkoita yksioikoisesti sitä, että he olisivat vaienneet sukupuolestaan (niin kutsutusta suomalaisesta sukupuolisovusta, ks. esim. Julkunen 2010, 74–75, 257; Korvajärvi 2011, 231–232, 236–239), kuten suomalaisessa työelämässä on osoitettu tapahtuvan. Pikemminkin kokemus ammatin mielekkyydestä esti epätasa-arvoisuuden ilmenemismuotojen havaitsemisen tai ainakin niihin puuttumisen.

Mahdollisuudet tasa-arvon näkökulmasta

Judith Lorber (2005, 151–166) ja Barbara Risman (1998, 152) ovat tahoillaan esittäneet, että tasa-arvo on mahdollista saavuttaa ainoastaan luopumalla sukupuolen kategoriosta. Toisin sanoen ihmisten välinen epätasa-arvoisuus ei poistu, jos erilaiset tavat toi-

mia esimerkiksi työelämässä arvottuvat nais- ja miestapaisina. Ratkaisuksi tutkijat esittävät utopistista tilaa, jossa sukupuolen erilaiset esittämisen tavat nähdään yhtä hyväksyttävänä ja toivottavana. Historiallisessa tarkastelussa Lorberin ja Rismanin visiot eivät voi sellaisenaan toteutua, mutta heidän ajatuksensa tarjoavat tarttumapintaa työelämän tasa-arvoa lähestyvälle historiantutkijalle. Lorberille ja Rismanille sukupuoli-odotukset ovat sosiaalisesti rakentuneita käsityksiä, joita ylläpidetään sosialisatiolla, vuorovaikutteisilla odotuksilla ja institutionaalisilla sopimuksilla. Sukupuoli ei ole kuitenkaan muuttumaton, sillä sukupuolirakenne muuttuu aina kun yksilöt ja yhteisöt muuttavat sosialisatiota, odotuksia ja instituutioita.

Olen artikkelissani esittänyt toimittajan ammatin muodostuneen osalle 1960- ja 1970-lukujen naisista mahdollisuudeksi. Toimittajina naiset saattoivat tehdä miesten kanssa samaa työtä ja omaksua aktiivisen roolin suhteessa haastateltaviin ja työtovereihin. Samalla kun toimittajanaiset venyivät naiselle soveliaaksi nähdyn käyttäytymisen rajoja, he säröttivät suomalaisessa yhteiskunnassa vallinnutta sukupuolirakennetta. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että ammatti olisi ollut tasa-arvoinen. Abigail Powell, Barbara Bagilhole ja Andrew Dainty (2009, 426) ovat muistuttaneet, että toteuttaessaan naismaskuliinisuutta naisinsinöörit pyrkivät sopeutumaan vallitsevaan kulttuuriin. Samalla he kuitenkin kieltävät oman naiseutensa, mikä seurauksena vallitseva kulttuuri ei muutu. Tilan antaminen moninaisille maskuliinisuuksille ja feminiinisyyksille ei poista myöskään sitä, että viime kädessä miesten hegemonisena nähty maskuliinisuus on ainoa oikea maskuliinisuuden muoto (Halberstam 1998; myös Powell ym. 2009, 422–423). Itsestään selvänä pidetty sukupuolikäyttäytymisen aiheuttaa lisäksi epäoikeudenmukaisuutta, vaikka sukupuolta pidettäisiin epärelevanttina (Risman 1998, 153).

Toimittajaikäpolvien ammatillista eetosta pohtinut Anu Kantola (2011, 117–127, 138)

on esittänyt 1960- ja 1970-luvuilla työskennelleen toimittajakunnan edustaneen vielä niin sanottua korkean modernin ajattelu-tapaa. Heidän ammatilliset ihanteensa nojasivat objektiivisuuteen ja ammattitaitoon, he korostivat journalismin yhteiskunnallista merkitystä ja kokivat lojaaliutta omaa toimustaan kohtaan. Olen itse korostanut toisaalla ammatissa vielä 1960- ja 1970-luvuilla vallinnutta voimakasta yhteisöllisyyttä, joka sai toimittajat varsin nopeasti sosiaalistumaan kussakin toimituksessa vallinneeseen työskentelykulttuuriin. Toimittajanaiset sosiaalistuivat ammatillisiin käytäntöihin usein jo ennen työelämään siirtymistä, sillä he hankkivat tutkittuina vuosikymmeninä ammatillisen koulutuksen edelleen miehiä todennäköisemmin. (Kurvinen 2013, 191–192, 429–430; 2014, 83–84.) Miesten hallitsemissa uutistoimituksissa ammatin erityisyyttä korostivat myös epäsäännölliset työajat, joiden seurauksena toimittajat olivat vapaa-ajallakin tekemisissä ennen kaikkea toisten toimittajien kanssa. Televisiossa työskennelleet toimittajat nauttivat puolestaan tiedotusvälineen uutuisarvon mukanaan tuomasta lisäarvosta. (Kurvinen 2013, 184–185, 433–434.) Kaikki edellä mainitut tekijät vaikuttivat osaltaan toimittajan ammatin erityisyyden kokemiseen, mikä lienee vahvistanut toimittajanaisten kokemuksia rooliodotusten ylittämisestä.

Toimittajan ammatin erityispiirteiden ohella ammattikunnan tarkastelu on kuitenkin sijoitettava oman aikansa tasa-arvoajattelun kehukseen. Esimerkiksi naisia television työntekijöinä käsitelleessä *Anna*-lehden artikkelissa 1960-luvun roolikeskustelun vaikutukset näkyivät selvänä. Yhdistys 9:n aktii-

vijäsen, kulttuuritoimittaja Katarina Eskola kommentoi artikkelissa seuraavasti:

Ei meikäläistä televisiota sen enempää kuin lehtiäkään voi minusta syyttää mitenkään erityisesti korostuneesta sukupuolisyrynnästä. [...] Yleispiirteenä on kuitenkin naisten ja miesten alueiden eriytyminen: naisilla koti ja kulttuuri, miehillä politiikka ja talouselämä. Mutta en minä oikein usko, että tästä televisiota voi syyttää: luulisin, että jos kannanottoihin osallistuvia aktiivisia ja toimittamuksesta kiinnostuneita naisia laitokseen tarjoutuisi, ei heitä syrjäytettäisi sen vuoksi että he ovat naisia.¹²

Radikaalia rooliajattelua kannattaneen Eskolan kommentti osoittaa tämän artikkelin kannalta kaksi keskeistä asiaa. Ensinnäkin ammatissa vallinnut rakenteellinen eriarvoisuus ei hänen kokemuksensa mukaan ollut osoitus varsinaisesti sukupuolisyrynnästä. Toiseksi suomalainen tasa-arvokeskustelu liittyi 1960-luvun lopulla – ja osin sen jälkeenkin – ennen kaikkea naisen ja miehen roolien uudelleen määrittelyyn. Tästä näkökulmasta toimittajanaisten kokemukset naisuuteen liitettyjen rooliodotusten ylittämistä näyttäytyvät 1960-luvun roolikeskustelun ilmentäjinä. Se selittää myös sitä, miksi henkilökohtaiset voimaantumisen kokemukset eivät herättäneet näkemään ammatissa vallinneita sukupuolten välisen epätasa-arvoisuuden muotoja.

* * *

Kiitän lämpimästi nimettömiä referee-arvioitsijoita, teemanumeron toimittajia ja dosentti Seija Jalaginia artikkelin aikaisemman version kommentoimisesta.

Kirjallisuus

- Bergholm, T. (2011) Työyhteiskunta ja sukupuolijärjestelmän muutos 1945–2008. Teoksessa K. Hytönen & E. Koskinen-Koivisto (toim.) Työtä tekee mies, nainen. Väki Voimakas 24. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 24–45.
- Bergman, S. (2002) *The Politics of Feminism. Autonomous Feminist Movements in Finland and West Germany from the 1960s to the 1980s.* Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Bird, S. & Rhoton, L. (2011) Women Professionals' Gender Strategies: Negotiating Gendered Organizational Barriers. Teoksessa E. Jeanes, D. Knights & P. Martin (toim.) *Handbook of Gender, Work & Organization.* West Sussex: Wiley, 245–262.
- Charles, N. & James, E. (2003) Gender and work orientations in conditions of job insecurity. *British Journal of Sociology* 54 (2), 239–257.
- Danielsson, A. (2012) Exploring woman university physics students 'doing gender' and 'doing physics'. *Gender and Education* 24 (1), 25–39.
- Gherardi, S. (2011) Ways of Knowing: Gender as Politics of Knowledge? Teoksessa E. Jeanes, D. Knights & P. Martin (toim.) *Handbook of Gender, Work & Organization.* West Sussex: Wiley, 37–49.
- Gherardi, S. & Poggio, B. (2007) *Gendertelling in Organizations. Narratives from Male-dominated Environments.* Copenhagen: Liber & Copenhagen Business School Press.
- Greene, A., Ackers, P. & Black, J. (2002) Going Against the Historical Grain: Perspectives on Gendered Occupational Identity and Resistance to the Breakdown of Occupational Segregation in Two Manufacturing Firms. *Gender, Work and Organization* 9 (3), 266–285.
- Hakim, C. (1999) Models of the family, women's role and social policy. *European Societies* 1 (1), 33–58.
- Hakim, C. (2000) *Work–Lifestyle Choices in the 21st Century: Preference Theory.* Oxford: Oxford University Press.
- Halberstam, J. (1998) *Female Masculinity.* Durham: Duke University Press.
- Halrynjo, S. & Lyng S. T. (2009) Preferences, constraints or schemas of devotion? Exploring Norwegian mothers' withdrawals from high-commitment careers. *The British Journal of Sociology* 60 (2), 321–343.
- Hatmaker, D. (2013) Engineering Identity: Gender and Professional Identity Negotiation among Women Engineers. *Gender, Work and Organization.* 20 (4), 382–896.
- Holli, A. M. (2012) Kriittisiä näkökulmia tasa-arvon tutkimukseen. Teoksessa J. Kantola, K. Nousiainen & M. Saari (toim.) *Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen.* Helsinki: Gaudeamus, 73–96.
- Hyvän Käytöksen Opas (1962) *Suomen kansan ryhtiliike* (toim.) Helsinki: Otava.
- James, D. (2007) *Doña María's Story. Life history, memory and political identity.* Third edition. Durham & London: Duke University Press.
- Jorgenson, J. (2002) Engineering Selves. *Negotiating Gender and Identity in Technical Work. Management Communication Quarterly* 15 (3), 350–380.
- Julkunen, R. (2009) Työelämän tasa-arvopolitiikka. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009: 53.
- Julkunen, R. (2010) Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Kanter, R. (1976) The impact of organization structures on work behavior of women and men. *Social Forces* 23 (3), 415–430.
- Kantola, A. (2011) Notkean journalismin nousu. Teoksessa A. Kantola (toim.) *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa.* Helsinki: Gaudeamus.
- Korvajärvi, P. (2011) Practicing Gender Neutrality in Organizations. Teoksessa E. Jeanes, D. Knights & P. Martin (toim.) *Handbook of Gender, Work & Organizations.* Wiley: West Sussex, 231–243.
- Kolehmainen, S. (1999) Naisten ja miesten työt. Työmarkkinoiden segregoituminen Suomessa 1970–1990. Tilastokeskus tutkimuksia 227. Helsinki: Tilastokeskus.
- Kortelainen, K. (2008) Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskinen, P. (1983) *Naisoikeutta. Näkökulmia työoikeuteen.* Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy.
- Koskela, A. (2014) Toisarvoista työvoimaa, ensiarvoisia kasvattajia. *Koulutus, palkkatyö ja sukupuoli naistenlehdissä 1966–1972.* *Kasvatus & Aika* 8 (1), 70–82.

- Kurvinen, H. (2014) Toimittajakoulutus ja sukupuoli 1960–1980-lukujen Suomessa. *Kasvatus & Aika* 8 (1), 83–97.
- Kurvinen, H. (2013) “En mä oo mies enkä nainen. Mä oon toimittaja”: Sukupuoli ja suomalainen toimittajakunta 1960- ja 1970-luvulla. *Acta Universitatis Ouluensis. B Humaniora* 113. Oulu: Oulun yliopisto.
- Kvande, E. (2003) *Doing Gender in Organizations – Theoretical Possibilities and Limitations*. Teoksessa E. Gunnarsson, S. Andersson, A. Vänje Rosell, A. Lehto & M. Salminen-Karlsson (toim.) *Where Have All the Structures Gone? Doing Gender in Organisations, Examples from Finland, Norway and Sweden*. Stockholm: Edita Norstedts Truckeri AB, 15–43.
- Kvande, E. (1999) ‘In the Belly of the Beast’. *Constructing Femininities in Engineering Organizations*. *The European Journal of Women’s Studies* 6 (3), 305–328.
- Lahelma, E. (2012) Female paths to adulthood in a country of ‘genderless gender’. *Gender and Education* 24 (1), 1–13.
- Liljeström, R. (1966) Sukupuolirooleista. Teoksessa I. Fredriksson (toim.) *Sukupuolten roolit*. Puheneuvoroja naisen ja miehen tasa-arvoisuudesta. Porvoo: WSOY, 13–27.
- Lorber, J. (2005) *Breaking the Bowls. Degendering and Feminist Change*. New York & London: W.W.Norton & Company.
- Martin, J. (2011) Does Gender Inequality Ever Disappear? Teoksessa E. Jeanes, D. Knights & P. Martin (toim.) *Handbook of Gender, Work & Organization*. West Sussex: Wiley, 213–230
- Martin, P. (2006) Practising Gender at Work: Further Thoughts on Reflexivity. *Gender, Work and Organization* 13 (3), 254–276.
- McLean, C., Lewis, S., Copeland, J., Lintern, S. & O’Neill, B. (1997) Masculinity and the culture of engineering. *Australian Journal of Engineering Education* 7 (2), 143–156.
- Melin, M. (2008) *Gendered Journalism Cultures. Strategies and Tactics in the Fields of Journalism in Britain and Sweden*. Göteborg: University of Göteborg.
- Mills, A. (2002) Studying the Gendering of Organizational Culture Over Time: Concerns, Issues and Strategies. *Gender, Work and Organization* 9 (3), 286–307.
- Mäkelä, K. (1970a) Alkoholinkäytön viikkorytmi ennen ja jälkeen lainuudistuksen”. *Alkoholipoliitikka* 35 (3), 128–134.
- Mäkelä, K. (1970b) Juomiskertojen useus nautittujen juomien ja määrän mukaan ennen ja jälkeen lainuudistuksen. *Alkoholipoliitikka* 35 (5), 246–255.
- Määttä, P. (2008) *The ILO Principal of Equal Pay and Its Implementation*. Tampere: Tampere university Press.
- Naisten asemaa tutkineen komitean mietintö. Komiteamietintö (1970) A 8.
- Partanen, J. (1969) *Asiakastutkimus 1968*. Ravintolakäyntien tiheyttä ja suhtautumista ravintoloihin kartoittavan tutkimuksen tulokset. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 53. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos.
- Peltonen, E. (1998) Nais- ja miesmuistoja 1970-luvulta. Sukupuoli entisten taistolaisopiskelijoiden elämäkertahaastattelussa. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen & A. Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot*. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 187–237.
- Powell, A., Bagilhole, B. & Dainty, A. (2009) How Women Engineers Do and Undo Gender: Consequences for Gender Equality. *Gender, Work and Organization* 16 (4), 411–428.
- Procter, I. & Padfield, M. (1999) Work Orientations and Women’s Work: A Critique of Hakim’s Theory of the Heterogeneity of Women. *Gender, Work and Organization* 6 (3), 152–162.
- Pylkkänen, A. (2012) Muodollisen tasa-arvon pitkän historia ja sen sisäänrakennetut erot. Teoksessa J. Kantola, K. Nousiainen & M. Saari (toim.) *Tasa-arvo toisin nähtynä*. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Helsinki: Gaudeamus, 57–72.
- Rantalaiho, L. (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksen & R. Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Rantalaiho, L. (1997) Contextualising Gender. Teoksessa L. Rantalaiho & T. Heiskanen (toim.) *Gendered Practices in Working Life* New York: St. Martin’s Press, 16–30.
- Risman, B. (1998) *Gender Vertigo*. American Families in Transition. New Haven & London: Yale University Press.

- Robinson, G. (2008) *Journalism as a Symbolic Practice: The Gender Approach in Journalism Research*. Teoksessa M. Löffelholz & D. Weaver (toim.) *Global Journalism Research. Theories, Methods, Findings, Future*. Oxford: Blackwell Publishing, 79–89.
- Ronkainen, S. (2001) Gendered violence and genderless gender: A Finnish perspective. *Kvinder, Kön och Forskning* 10 (2), 45–57.
- Ruoho, I. & Torkkola S. (2010) *Journalismin sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Saarenmaa, L. (2010) *Intiimin äänet. Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa ajanvietelehdissä 1961–1975*. Tampere: Tampere University Press.
- Silius, H. (1992) *Den kringgårdade kvinnligheten. Att vara kvinnlig jurist i Finland*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Sinclair, A. (1998) *Doing Leadership Differently. Gender, Power and Sexuality in a Changing Business Culture*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Sukupuoleen kohdistuva syrjintä työmarkkinoilla (1975) *Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 3/1975*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Ylöstalo, H. (2012) *Tasa-arvotyön tasa-arvot*. Tampere: Tampere University Press.

Viitteet

- Barbara Risman (1998, 6) kirjoittaa teoksessaan *Gender Vertigo* hyvin samankaltaisella tavalla. Risman puhuu kuitenkin Lorberista poiketen sukupuolesta rakenteena.
- Vuosina 2009–2011 tehtiin haastatteluihin viitataan haastattelu-sanalla ja numerolla. Vastaavasti kirjoituskutsun vastauksiin viitataan kirjoitus-sanalla ja numerolla. Vuoden 2014 haastatteluihin viitataan ainoastaan lyhenteellä H, johon on liitetty haastattelun numero. Haastattelujen äänitallenteet ja litteraatit sekä kirjoituskutsun vastaukset ovat artikkelin kirjoittajan hallussa, mutta ne tullaan arkistomaan myöhemmin.
- "Lehdistö- ja tiedotusoppi". *Aviisi* 20.4.1968, 7; "Toimittajatutkinto". *Aviisi* 28.3.1969, 16.
- Sirkku Uusitalo, "Naiset joukolla lisää vaatimaan". *Aikakauslehden Toimittaja* 5–7/1967, 12–13; Olavi Sadeoja, "Perustutkimuksen näköaloja". *Aikakauslehden Toimittaja* 5/1968, 19–21; Helena Vehkaoja, "Nainen tyytyvä vähempäänkin – miksi?". *Aikakauslehden Toimittaja* 3–4/1969, 26–29.
- Liittohallituksen esitys. SSL:n toimintaohjelma 1974–77. Liittokokousasiakirjoja 1974. Liite 2. Kotelo 1. Suomen Journalistiliiton Arkisto II. Kansallisarkisto; Pöytäkirjat RTTL:n hallituksen kokouksista 1.6.1971 ja 3.9.1971. Kansio 1.2.1. Hallituspöytäkirjat 1961–1972. RTTL:n arkisto.
- Ks. esim. Maija-Liisa Heinin henkilökortti. Päivälehden arkisto; "Hyrrä". *Aamulehti* 31.1.1971; Marja Myllyluoma, "Meta Torvalds pääsi otsikoihin vastaavana päätoimittajana". *Turun Sanomat* 24.5.2002.
- Ks. esim. AOn, "Naisia sorretaan toimituksissa väittävät USA:n naistoimittajat". *Suomen Lehdistö* 4/1972, 62; "Tänä vuonna". (pk) *Sanomalehtimies – Journalisten* 1/1975, 1; "Tasa-arvon harhat". (pk) *Sanomalehtimies – Journalisten* 6/1978, 1.
- Ks. esim. "Television vaikuttavia naisia". *Katso* 46/1974, 8–9; Eeva Danielsson, "Suomen sanomalehdistö. Kourallinen naisia johtavilla paikoilla". *Uusi Suomi* 11.10.1978.
- Anna-Liisa Karvonen, "Minne menet a:n ylioppilas?" *Anna* 20/1966, 12–15.
- Anna-Liisa Karvonen, "Kasvot eivät riitä kertomaan". *Me naiset* 13/1970, 34–37. Vrt. Sirkka Lassila, "Mirja Sassin ulla lakko salonki". *Anna* 24–25/1969, 16–17.
- Kirsti Lyytikäinen, pääkirjoitus. *Anna* 1/1965, 11.
- Helena Vehkaoja, "Naiset ruudussa ja ruudun takana". *Anna* 43/1967, 16–21.